

Το φως και οι φωτοσκιάσεις

1.1.β. Το φως και οι σκιές

Το φως κάνει ορατά τα αντικείμενα και το περιβάλλον μας. Οι σκιές είναι αδύναμα φώτα και είναι δυο ειδών: οι σκιές επάνω στο αντικείμενο (κύριες) (Εικ.3) και οι σκιές που δημιουργούνται από το αντικείμενο και πέφτουν σε μια άλλη επιφάνεια (προσπίπτουσες) (Εικ.4).

Πειραματιστείτε με το σώμα σας και τη σκιά σας καθώς περπατάτε σε ένα σκοτεινό δρόμο που φωτίζεται κατά διαστήματα από τα φώτα στις κολώνες. Τι σχέση έχει η σκιά με την κατεύθυνση του φωτός;

Με το φως και τις σκιές αντιλαμβανόμαστε το σχήμα, τον όγκο, το ανάγλυφο και το χρώμα των αντικειμένων.

Η απόσταση της πηγής του φωτός από τα αντικείμενα και η κατεύθυνση του φωτός δημιουργεί τις φωτεινές και τις σκιερές επιφάνειές τους, με αποτέλεσμα να αντιλαμβανόμαστε τον προσανατολισμό τους, την απόστασή τους από εμάς αλλά και τις μεταξύ τους αποστάσεις.

Η ποιότητα του φωτός αλλάζει την εικόνα του κόσμου. Στο φως του πρωινού τα αντικείμενα φαίνονται συνήθως διαυγή και καθαρά, στο φως του μεσημεριού εκτυφλωτικά με έντονα κοντράστ, ενώ στο φως του δειλινού αποπνέουν μια ήρεμη γλυκύτητα.

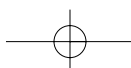
Το είδος του φωτός, δηλαδή το φως του ήλιου, του κεριού ή το τεχνητό φως (άσπρο, χρωματιστό, μαλακό ή έντονο) δημιουργεί άλλοτε σκληρή αίσθηση (Εικ.5) και άλλοτε απαλή (Εικ.6).

5. Βαν Γκογκ, «Ο σπορέας», 1888, λάδι σε μουσαμά.

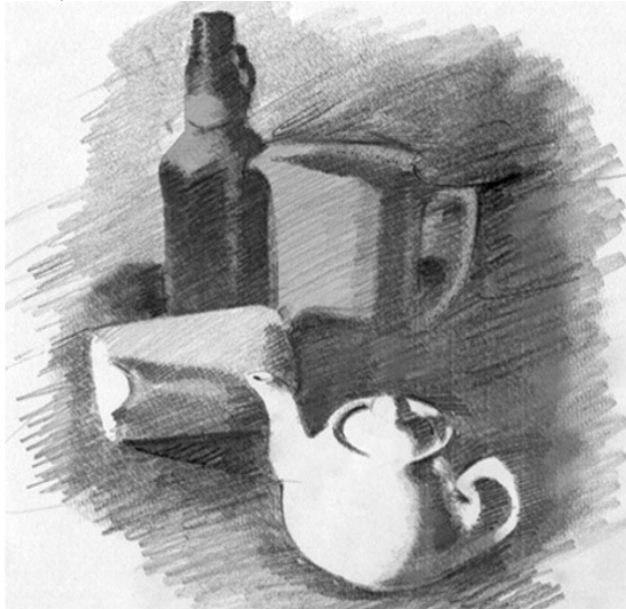

6. Μιλέ, «Ο εσπερινός», 1877, λάδι σε μουσαμά.

Το φως και οι φωτοσκιάσεις

1.2.α. Το φως και οι φωτοσκιάσεις στη ζωγραφική

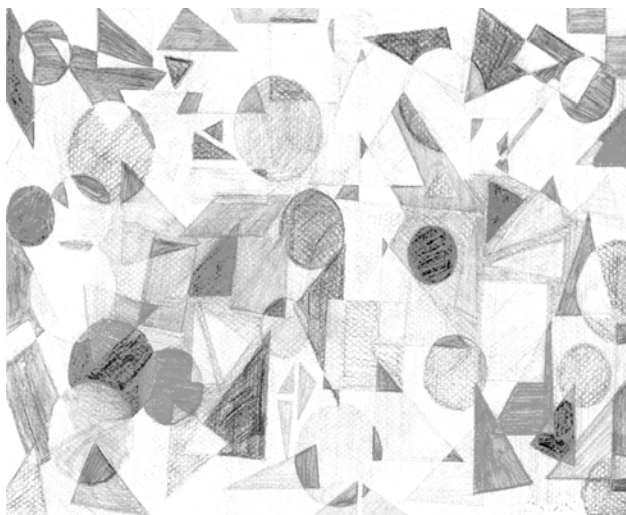

7.

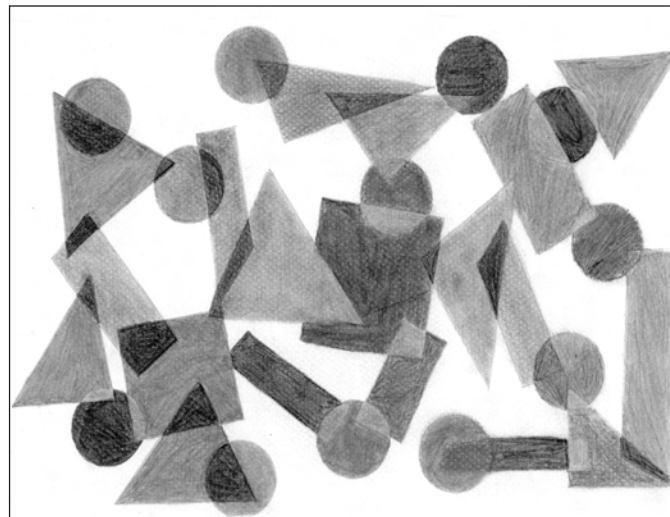

8.

9.

10. Άσκηση μαθητή επάνω στην τονική αρμονία.

11. Άσκηση μαθητή επάνω στην τονική αντίθεση.

Η αλληλεπίδραση φωτός-σκιάς στα αντικείμενα απασχολεί κάθε ζωγράφο που θέλει να αναπαραστήσει τον κόσμο που βλέπει.

Τα φωτεινά αντικείμενα δίνουν την εντύπωση ότι είναι πιο κοντά από ό,τι τα σκιερά και έτσι δημιουργείται **η αίσθηση του βάθους** (Εικ.7).

Η κατεύθυνση του φωτός σε συνδυασμό με τη σκιά του αντικειμένου δίνουν **την αίσθηση του όγκου και της πλαστικότητας***. Έτσι, ένα πρόσωπο που φωτίζεται κατά μέτωπο με δυνατό φως φαίνεται επίπεδο (Εικ.8), ενώ όταν φωτιστεί από το πλάι αποκτάει πλαστικότητα (Εικ.9).

Το φως έχει πολλές διαβαθμίσεις από την έντονη φωτεινότητα ως το σκοτάδι και δημιουργεί **την τονική κλίμακα** όλων των χρωμάτων.

Ο ρόλος του φωτός στη σύνθεση του έργου είναι σημαντικός, αφού ανάλογα με τον τρόπο που χρησιμοποιείται μπορεί να δημιουργήσει **τονικές αρμονίες** (Εικ.10) ή **αντιθέσεις** (Εικ.11).

Πού συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε τονικές αρμονίες και πού τονικές αντιθέσεις στην καθημερινή μας ζωή;

Το φως και οι φωτοσκιάσεις

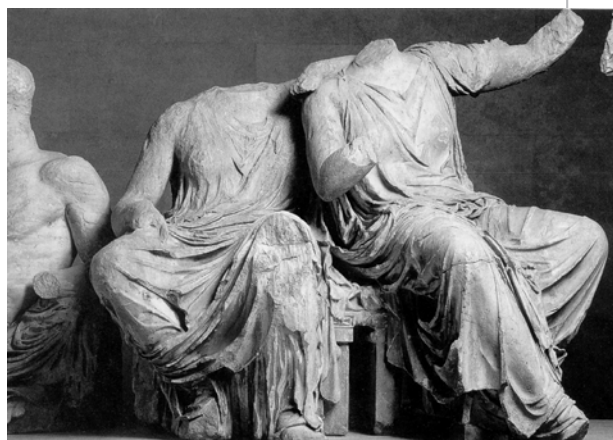
1.2.β. Το φως σε άλλες τέχνες

Το φως και οι σκιές παίζουν ενεργό ρόλο στην αρχιτεκτονική και τη γλυπτική, αφού τα έργα τους είναι τρισδιάστατα και η κάθε επιφάνειά τους δέχεται το φως διαφορετικά. Το απαλό ανάγλυφο και οι όγκοι των γλυπτών αναδεικνύονται με το φως και τις σκιές, που δημιουργούν άλλοτε απαλούς τόνους και άλλοτε έντονες αντιθέσεις (Εικ.12). Στα κτίρια το φως προβάλλει τα μέρη που εξέχουν, ενώ με τις σκιές υπαινίσσεται τον χώρο (Εικ.13).

Στον κινηματογράφο, το θέατρο και τον χορό δημιουργείται δραματική ένταση όταν, ενώ κάποιος στέκεται στο σκοτάδι, ξαφνικά στρέφεται επάνω του μια δέσμη φωτός. Έτσι, η αντίθεση φωτός-σκιάς χρησιμοποιείται για να αιχμαλωτίσει την προσοχή του θεατή (Εικ.14).

Στο θέατρο σκιών* οι επίπεδες φιγούρες ρίχνουν τις σκιές τους επάνω στο τετρωμένο και φωτισμένο πανί. Οι φιγούρες παρουσιάζονται καθαρά όταν βρίσκονται πολύ κοντά στο πανί, ενώ όταν απομακρυνθούν από αυτό θολώνουν (Εικ.15).

Σκεφθείτε πώς μπορείτε να παίξετε με τη σκιά σας και δημιουργήστε έτσι έναν θεατρικό αυτοσχεδιασμό.

12. Σύμπλεγμα της Δήμητρας και της Περσεφόνης, από το ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα.

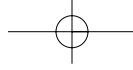
13. Ο Παρθενώνας, 447-432 π.Χ.

14. «Ο Πλούτος» του Αριστοφάνη, παράσταση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου το 1980.

15. Παράσταση από το Θέατρο Σκιών του Σπαθάρη το 1962.

Το φως και οι φωτοσκιάσεις

1.3. Το φως και οι σκιές στα έργα ζωγραφικής

Το φως και οι σκιές αξιοποιήθηκαν με διαφορετικούς τρόπους από τους καλλιτέχνες διαφορετικών εποχών. Οι πρωτόγονοι ζωγράφοι αναπαριστούσαν τα ζώα με το περιγράμμα, τα φωτεινά και τα σκιερά τους μέρη (Εικ.16).

Στα ελληνικά αγγεία οι τονικές διαβαθμίσεις αξιοποιήθηκαν για να αναδείξουν κυρίως τη διαφορά της φιγούρας από το φόντο (Εικ.17).

Στις τοιχογραφίες ελληνιστικής περιόδου (Εικ.18) και στις τοιχογραφίες της Πομπηίας (Εικ.19) οι ζωγράφοι, στην προσπάθειά τους να αποδώσουν την πραγματικότητα, χρησιμοποίησαν τις φωτοσκιάσεις για να δημιουργήσουν την αίσθηση της πλαστικότητας και του χώρου.

16. Σπηλαιογραφία από το Λασκό της Γαλλίας, 30000-12000 π.Χ.

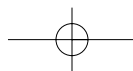
17. Τμήμα αττικού αμφορέα, ερυθρόμορφου ρυθμού, 6ος αι. π.Χ.

18. «Η αρπαγή της Περσεφόνης», τοιχογραφία από το βασιλικό τάφο στη Βεργίνα, 336 π.Χ.

19. «Αχιλλέας και Βρισηίδα», τοιχογραφία από την Πομπηία, 1ος αι. π.Χ.

Το φως και οι φωτοσκιάσεις

Ο **Λεονάρντο Ντα Βίντσι** (Φλωρεντίνος ζωγράφος, γλύπτης, εφευρέτης και θεωρητικός της τέχνης, 1452-1519) αναζητώντας την τελειότητα στην αναπαράσταση του χώρου αλλά και στην ογκοπλαστική παρουσίαση των μορφών του, παράλληλα με την προοπτική, χρησιμοποίησε το **κιαροσκούρο** (φωτοσκίαση), τεχνική που βασίζεται στην αξιοποίηση της αντίθεσης φωτός-σκιάς, με τα φωτεινά χρώματα να σκουραίνουν μονοχρωματικά (Εικ.20).

Αργότερα, οι **ζωγράφοι του Μπαρόκ** εκμεταλλεύτηκαν το κιαροσκούρο και ζωγράφιζαν κυρίως με έντονες αντιθέσεις ανάμεσα σε σκούρα και ανοιχτά χρώματα, χωρίς ενδιάμεσους τόνους. Με τις έντονα φωτισμένες μορφές ενίσχυσαν το δραματικό στοιχείο της αφήγησης στα έργα τους (Εικ.21).

Ο **Ρέμπραντ** (Ολλανδός ζωγράφος και χαράκτης, 1606-69) χρησιμοποίησε το φως με **συμβολικό τρόπο**. Κάποιοι πίνακές του παρουσιάζουν μια σκοτεινή σκηνή, στην οποία εισχωρεί μια δέσμη φωτός. Φωτισμένη από ψηλά, η ζωή στη γη χάνει τη σημασία της και γίνεται μια ταπεινή, σκιερή κοιλάδα, εξαρτημένη από την ανώτερη «αληθινή ύπαρξη», που φαίνεται να βρίσκεται ψηλά. Σε άλλους πίνακες η φωτεινή πηγή βρίσκεται μέσα στο έργο, οπότε η σκηνή φωτίζεται «εσωτερικά» και η ατμόσφαιρα του έργου αλλάζει. Οι μορφές αντανακλούν το φως, μετατρέπονται οι ίδιες σε φωτεινές πηγές, μοιάζουν σαν να εξαϋλώνονται και να αποκτούν ανώτερη δύναμη (Εικ.22, 23).

20. Ντα Βίντσι, «Η Παναγία και το Θείο Βρέφος με την Αγία Άννα», 1501-16.

21. Καραβάτζιο, «Αποκαθήλωση», 1602-03.

22. Ρέμπραντ, «Η Αγία Οικογένεια τη νύχτα», 1645, (λεπτομέρεια).

23. Ρέμπραντ, «Ο καλλιτέχνης ως Άγιος Παύλος», 1661.